

ว่าด้วยอัตลักษณ์ของ “คุณเปรม” จากนวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน”

นันทกา สุธรรมประเสริฐ¹

บทคัดย่อ

“คุณเปรม” เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ผู้ประพันธ์ได้สร้างอัตลักษณ์ให้กับตัวละครตัวนี้ไว้อย่างหลากหลาย อันได้แก่ อัตลักษณ์จีน อัตลักษณ์เศรษฐี และอัตลักษณ์กลุ่มของชนชั้นสูง อัตลักษณ์ทั้งหลายทำหน้าที่ในการสร้างความเป็นเหตุเป็นผลให้แก่ตัวละครและการเล่าเรื่อง เช่น อัตลักษณ์จีนทำหน้าที่เป็น “ที่มา” ของอัตลักษณ์เศรษฐี และอัตลักษณ์เศรษฐี นั้นก็เป็นกระบวนการสร้างความความสัมพันธ์แบบตรงข้ามระหว่างคุณเปรม และพ่อเนื่อ เพื่อสะท้อนภาพความคู่ควรของคุณเปรมกับแม่พลอย อีกทั้งอัตลักษณ์ทั้งหลายของคุณเปรมยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นพลวัตของอัตลักษณ์ ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และพื้นที่ที่คุณเปรมวางสถานะของตนเอาไว้

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ สี่แผ่นดิน

Abstract

“Khun Prem” is an important character in a novel “Four Riegns”. The writer constructed the various identities of this character such as Chinese identity, millionaire identity, and high-class identity in order to construct the story to be reasonable. Chinese identity was used to tell an origin of millionaire identity. Millionaire identity was used to construct the binary opposition between Khun Prem and Poh Nuang in order to reflect the qualification with Mae Ploy. Furthermore, all identities of Khun Prem

---

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

showed the dynamic of identity that could change followed time and space that Khun Prem positioned.

บทนำ

“สี่แผ่นดิน” เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย จากปลายปากกาของ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเรื่องราวของ “แม่พลอย” ซึ่งมีชีวิตในช่วงรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 8 นวนิยายเรื่องนี้จัดว่าเป็น นวนิยายที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเล่มหนึ่งของไทย จนได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณกรรมแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และถูกนำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์หลายครั้งด้วยกัน

นอกจากแม่พลอยแล้ว ตัวละครที่นับว่ามีความสำคัญอีกตัวหนึ่งก็คือ “คุณเปรม” สามียของแม่พลอย ที่ผู้ประพันธ์ใช้เป็นตัวดำเนินเรื่องโดยเฉพาะในช่วงแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นแผ่นดินที่สองในช่วงชีวิตของแม่พลอย กล่าวได้ว่า “คุณเปรม” เป็นภาพตัวแทนของชนชั้นสูงและข้าราชการในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีว่า ในสมัยนั้นคนกลุ่มดังกล่าวมีวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

ผู้ประพันธ์สร้างตัวละคร “คุณเปรม” ให้เป็น “ผู้ดีไทยเชื้อสายจีน” รูปร่างลักษณะสูงขาว เป็นบุตรชายคนโตของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี กับคุณหญิงเสริม อดีตคุณข้าหลวงอยู่ในตำแหน่งทนายคนใหญ่ มีพี่น้องอีก 2 คน คือ คุณเป็รื่องและคุณปรุง โดยคุณเปรมรับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณเปรมได้เจริญในหน้าที่การงานเป็นลำดับ โดยดำรงตำแหน่งเป็น “มหาดเล็กหุ้มแพร” และ “นายสนองราชกิจ” ต่อมาได้ย้ายตำแหน่งจากกรมมหาดเล็กไปอยู่กรมวัง เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “พระบริบาลภูมินารถ” และ “พระยาบาทมालย์บำรุง” เป็นตำแหน่งสุดท้ายก่อนเสียชีวิตจากอุบัติเหตุตกม้า

ในนวนิยายการแนะนำตัวละครคุณเปรมนั้น เมื่อแรกที่ตัวละครแต่ละตัวจะพูดถึงคุณเปรม มักจะมีคำว่า “เศรษฐี ลูกหลานพระยา มหาดเล็กหลวง” เพื่อเป็นการบอกว่า คุณเปรม “เป็นใคร” ดังตัวอย่าง

พ่อเพิ่มพรรณนาถึงคุณเปรม “...คุณเปรมเขาเป็นมีอันจะกิน เจ้าคุณพ่อเขาเป็นพวกกรมท่าซ้ายผูกภาษีอากร...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 188)

แม่ชม้อยชี้ชวนให้แม่พลอยดูคุณเปรมพลางสาธยายถึงคุณเปรม “แม่พลอย! ดูสิ! นั่นไงคุณเปรมมหาดเล็ก เขาว่ากันว่าเขาคือเศรษฐีใหญ่ ไม่มีตัวจับ...คุณเปรมเขาเป็นลูกหลานเจ้าคุณโชฎีก พวกนี้เขาร่ำรวยกัน ทั้งนั้นแหละ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 232)

คุณสายตอบแม่ช้อยที่ถามถึงชายคนที่พาเรือขนเงินมาให้คุณสาย กับแม่ช้อยและแม่พลอยทานครั้งตามเสด็จไปบางปะอิน “คนนั้นนะหรือ ก็คุณเปรม ลูกเจ้าคุณจรรยา หลานพระยาโชฎีกฯ ฝั่งละ เขาเป็นมหาดเล็ก อยู่...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 248)

แน่นอนว่าในสื่อวรรณกรรมหรือนวนิยาย ผู้ประพันธ์จะเป็นผู้กำหนด และจัดวางสถานะของตัวละครไว้ก่อนแล้ว ผู้อ่านค่อยถอดรหัส (decode) หรือตีความ (interpret) องค์ประกอบแต่ละตัวของตัวละครตามการประกอบสร้าง (construct) ของผู้ประพันธ์ในภายหลัง แม้ว่าผู้ประพันธ์จะกล่าวถึงรายละเอียดของตัวละคร “คุณเปรม” ไม่มากนัก แต่ได้ใช้วิธีการที่ตัวละครอื่นๆ กล่าวย่ำถึง ลักษณะ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของคุณเปรมบ่อยครั้ง ทำให้ตัวละคร คุณเปรมมีลักษณะเฉพาะ และเมื่อมีใครถามขึ้นมาว่า “คุณเปรมคนไหน” อีกคนหนึ่ง ก็จะตอบได้ทันทีว่า “คุณเปรมมหาดเล็กหลวง ลูกพระยาโชฎีก” การกล่าวย่ำถึง ลักษณะเฉพาะของคุณเปรม จึงเป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้แก่คุณเปรม ไปโดยปริยาย

ดังที่ Hornburger (1963, อ้างถึงใน ไสววรรณ คงสวัสดิ์, 2545: 7) กล่าวถึงความหมายของ “อัตลักษณ์” ไว้ว่า อัตลักษณ์ คือ คุณลักษณะที่มีอยู่ในคน หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความโดดเด่น มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากบุคคลอื่น อัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลจึงมีความหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลนั้นๆ ที่ไม่ซ้ำแบบใคร ซึ่งในบุคคลหนึ่งอาจมีลักษณะโดดเด่นนี้ได้หลายรูปแบบ อาจเป็นบุคลิกภาพที่ซ่อนอยู่ภายใน หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กัน

บ่อยครั้ง จนเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กลายเป็นเอกภาพของลักษณะเฉพาะตัวได้ เช่น การที่ผู้ประพันธ์ใช้วิธีการให้ตัวละครตัวอื่นๆ กล่าวถึงคุณเปรมว่าเป็นเศรษฐี ลูกหลานพระยา ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

หากเราจะมองตัวละคร “คุณเปรม” ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีชีวิต ก็ให้เห็นได้ว่า ในสายตาของ “ผู้อื่น” นั้น คุณเปรม “เป็นใคร” และต่างจาก “พวกเขา” ซึ่งเป็นตัวละครอื่นอย่างไร การทำเช่นนั้นเป็นการระบุว่า คุณเปรมมีอัตลักษณ์เป็นอย่างไร และจากตัวอย่างบทสนทนาข้างต้นก็พอจะแสดงให้เห็นว่า คุณเปรมมิได้มีเพียงอัตลักษณ์เดียว De Lavita (Hoult, 1969 อ้างถึงใน สกลกานต์ อินทรีไทร, 2539: 21) กล่าวว่า การมองตนเอง หรือการที่คนอื่นมองเราในแง่มุมต่างๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคมอัตลักษณ์จะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเรามองตนเองในแง่มุมใด และวางสถานะของตนเองไว้ในฐานะของสมาชิกกลุ่มไหนในสังคม ทำให้บุคคลหนึ่งๆ มีหลายอัตลักษณ์ เช่น เมื่อวางคุณเปรมไว้ในกลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางชนชาติ (ethnic identity) ของคุณเปรมก็จะเป็น “คนไทยเชื้อสายจีน” แต่เมื่อวางคุณเปรมไว้ในกลุ่มทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ของคุณเปรมก็แปรเปลี่ยนเป็น “เศรษฐี” เป็นต้น

จากบทประพันธ์สะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของคุณเปรมถูกสร้างให้มีความหลากหลาย กล่าวคือ เป็นทั้ง ผู้ดีไทยเชื้อสายจีน เศรษฐี และคนทันสมัย ขณะที่ตัวละครเอกอย่างแม่พลอยกลับมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนเพียงอย่างเดียวคือ “สาวชาววัง” ทำให้ผู้เขียนสนใจว่า อัตลักษณ์แต่ละแบบถูกสร้างขึ้นมาจากอะไร โดยในบทความนี้ผู้เขียนมุ่งวิเคราะห์อัตลักษณ์จีน อัตลักษณ์เศรษฐี และอัตลักษณ์กลุ่มของคุณเปรมเป็นหลัก

คุณเปรมกับอัตลักษณ์ “จีน”

แม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ผู้ประพันธ์ ได้สร้างให้คุณเปรมเป็น “ผู้ดีไทยเชื้อสายจีน” แต่ไม่ค่อยปรากฏ “ความเป็นจีน” ของคุณเปรมในบทประพันธ์มากนัก จะมีเพียงแต่คำบรรยายและบทสนทนาที่กล่าวถึงความเป็นมาของคุณเปรมที่มีเชื้อสายจีนเพียงเล็กน้อย และสิ่งสุดท้ายที่ระบุว่าคุณเปรมมีเชื้อสายจีนนั้นก็คือ พิธีศพแบบจีนหรือ “พิธีงเต็ก” ที่บรรดาลูกและญาติจัดให้แก่คุณเปรมเมื่อคุณเปรมเสียชีวิตเท่านั้น ดังตัวอย่าง

คำบรรยายถึงบ้านตึกที่คลองพ้อมของคุณเปรมว่า “...รอบตึกมีกระถางลายครามใบใหญ่ๆ ใส่ไม้ดัดตั้งอยู่เป็นระยะและตามขอบถนนก็ตั้งอ่างลายครามใบใหญ่ๆ ปลูกบัวอยู่ในนั้น รูปร่างของตึก สิ่งประดับประดา เท่าที่แลเห็นตลอดจนบรรยากาศทั่วไป บอกให้รู้ได้ว่าเจ้าของบ้านมีเชื้อสายเป็นจีน...” และตอนที่คุณเปรมเล่าให้แม่พลอยฟังถึงคนในบ้านว่า บางคราก็อยู่มาครั้ง “เจ้าสัว” ผู้เป็น “เตี้ย” ของเจ้าคุณพ่อ ผู้ซึ่งคุณเปรมเรียกว่า “กง” มีรูปใหญ่ติดอยู่บนตึกจีน *คว้นทางเปียบริบูรณ์* (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 332)

...จำได้แต่ว่าญาติพี่น้องทางคุณเปรมทำพิธีกึ่งเด็กเป็นการใหญ่ มีหลวงจีนมาสวดเอ็กเกริกอยู่จนรุ่งสว่าง... (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 615)

... ก่อนจะเผาคุณเปรมวันหนึ่ง ก็มีพิธีกึ่งเด็กที่บ้านตามที่ได้กำหนดไว้ พลอยต้องออกไปร่วมพิธี... (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 616)

ในนวนิยายเล่าว่า เจ้าคุณจรรยาผู้เป็นบิดาของคุณเปรมนั้น ทำงานอยู่กรมท่าซ้าย สังกัดพระคลัง “กรมท่าซ้าย” ที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงนั้น ในสมัยโบราณทำหน้าที่เป็นทั้งกระทรวงการคลังและกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีคนที่มีเชื้อสายจีนพูดภาษาจีนได้เข้ารับราชการในกรมท่าซ้าย ส่วนเจ้ากรมท่าซ้าย ก็คือหัวหน้าคนจีนในไทย มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาโชฎ๊กราชเศรษฐี (<http://vcharkam.com/reumthai/translator.php>, สืบค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2554)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีชาวจีนเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทยมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฐานะของคนจีนในเมืองไทยนั้นได้รับการปฏิบัติจากไทยเหมือนคนไทย และถ้าพิจารณาในแง่การเมืองยังมีสิทธิบางอย่างดีกว่าคนไทยสามัญเสียอีก กล่าวคือ คนจีนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหาร (แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์, 2523: 218) วิถีชีวิตของชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งรกรากที่เมืองไทยในสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่าแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มคนจีนที่กระจ่ายอยู่ตามหัวเมือง และกลุ่มคนจีนที่ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และสามารถแทรกซึมเข้าไปในระบบศักดินาได้

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2537 อ้างถึงใน แก้วตา จันทรานุสรณ์, 2551: 3) เช่น รับราชการ และมีบรรดาศักดิ์ ซึ่ง “เจ้าสัว” หรือ “ก๋ง” ของคุณเปรมน่าจะอยู่ในกลุ่มนี้

นอกจากการเข้ามาสู่ระบบศักดินาด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีแล้ว คนจีนกลุ่มนี้ยังได้สร้างสายสัมพันธ์โดยการให้ลูกชายหรือลูกสาวแต่งงานกับ ลูกหลานของชนชั้นนำในระบบศักดินา เพื่อที่จะคงอยู่ในระบบศักดินาได้ต่อไป เช่นเดียวกับที่เจ้าคุณจรรยาบิดาของคุณเปรม ได้สมรสกับคุณหญิงเสริม อดีตคุณข้าหลวงตำหนักท่านองคิใหญ่ เป็นต้น

เหตุผลที่เจ้าคุณจรรยาสมรสกับคุณหญิงเสริมนั้น นอกจากจะเป็น การเข้าสู่ระบบศักดินาไทยของคนจีนแล้ว ยังมีเหตุผลเรื่องกฎหมายสัญชาติ ดังที่ ดิเรก ชัยนาม (อ้างถึงใน แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์, เรื่องเดียวกัน) ได้อธิบายไว้ว่า “ในสมัยก่อนมีกฎหมายสัญชาติว่า คนจีนที่มี ลูกเมียเป็นจีนในเมืองไทยนั้น ถ้าอยากเป็นจีนก็ได้โดยมิได้ขัดข้องประการใด แต่ถ้าชั้นหลานต้องเป็นไทย”

การเลือกที่จะเข้าสู่ชนชั้นสูง ทำให้คนไทยเชื้อสายจีนเช่นเจ้าคุณจรรยา และคุณเปรม ต้องถูกกลืนเข้าสู่ระบบศักดินาไทยและละทิ้งความเป็นจีนนั้น แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างอัตลักษณ์ เกิดจากการจัดระบบของสังคมโดยกลุ่ม สถาบันต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ล้วนแต่มีอิทธิพลกับปัจเจกในฐานะที่เป็นสมาชิก ในสังคม บุคคลหนึ่งๆ จึงต้องปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิก ของสังคมใหม่ นั่นก็คือ อัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและอัตลักษณ์ร่วม ของกลุ่ม จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (ผ่นวันจันทร์ ศรีจันทร์, 2543)

ดังนั้นเราจึงไม่เห็น “อัตลักษณ์จีน” ของคุณเปรมเท่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ถูกกลืนกลายหายไป เมื่อบุคคลต้องการวาง สถานะ (status positioning) ของตนเองในฐานะของสมาชิกของกลุ่มใหม่ ก็จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนพฤติกรรมไปตามอัตลักษณ์ของกลุ่มใหม่ หรือสังคมใหม่ ไม่สามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองได้เต็มที่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากอัตลักษณ์เป็นกระบวนการสร้างตัวตนที่มีความเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหลตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับว่าในช่วง

เวลานั้นๆ บุคคลกำลังใช้อัตลักษณ์แบบใด เพื่ออะไรนั่นเอง เราจึงเห็น “อัตลักษณ์ความเป็นจีน” ของคุณเปรมอยู่ในพื้นที่ในบ้านอันเป็นพื้นที่เฉพาะของคุณเปรม และเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปเป็นแบบอื่นเมื่ออยู่ในพื้นที่อื่นๆ

คุณเปรมกับอัตลักษณ์ “เศรษฐกิจ”

อัตลักษณ์ (identity) ของมนุษย์นั้น สร้างขึ้นบนพื้นฐานของความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งบางสิ่ง (a sense of belonging) และวิธีการที่มนุษย์แต่ละคนจัดวางตนเองลงในบริบททางสังคม ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับการตั้งคุณค่าและคัดเลือก เช่น อธิบายว่าสิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของตน สิ่งนี้ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของตน หรืออาจกล่าวได้ว่า การสร้างอัตลักษณ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแยกตนเอง (self) ออกจากผู้อื่น (other) (Kevin Gosine, 2002 อ้างถึงใน พันธนิดา ภูมिवัตถ์, 2549) เช่นเดียวกับที่ผู้ประพันธ์ต้องการแยกเรื่องราวของชนชั้นสูง (ตัวเรา) ให้ออกจากชนชั้นที่ต่ำกว่า (ผู้อื่น) โดยจะเห็นได้จากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินที่เป็นเรื่องราวของ “สาวชาววัง” คนหนึ่ง และตัวละครหลักทุกตัวต่างก็อยู่ในชนชั้นสูง เช่นเดียวกันกับชีวิตจริงของผู้ประพันธ์ ดังนั้นอัตลักษณ์ของคุณเปรมจึงมีความเกี่ยวพันกับชนชั้นอย่างแยกไม่ออก

ผู้ประพันธ์ได้สร้างให้อัตลักษณ์ของคุณเปรม (ในที่นี้คือตนเอง) ให้แตกต่างจากตัวละครตัวอื่นๆ (other) โดยเฉพาะ “พ่อเนือง” คนรักเก่าของแม่พลอย ถึงแม้จะไม่ได้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวละครคุณเปรมกับพ่อเนืองให้เห็นอย่างชัดเจน แต่ผู้ประพันธ์ก็ได้สร้างภาพตัวแทนของตัวละครสองตัว บนพื้นฐานของ “ความคู่ควร” กับอัตลักษณ์ของแม่พลอย โดยให้ผู้อ่านตีความ (interpret) เอาเองว่า ใครกันที่มีคุณสมบัติที่ “คู่ควร” กับนางเอกของเรื่อง

สำนักวัฒนธรรมศึกษา อธิบายเรื่อง “ภาพตัวแทน” (representation) ว่ามิใช่สิ่งหรือผลผลิตที่เคยเป็นอยู่หรือมีอยู่ หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้างขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduce) ไม่ว่าจะป็นรูปภาพ ข้อเขียน หลักฐาน ซึ่งภาพตัวแทนนั้นจะออกมาเป็นอย่างไร ก็ย่อมแล้วแต่ว่าภาพตัวแทนนั้นจะถูกนำเสนออย่างไร นอกจากนี้แนวความคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทนยังระบุว่าการนำเสนอภาพตัวแทนของสิ่งๆ หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ในกระบวนการประกอบสร้างความหมายนั้นจะไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่มีได้หลากหลายและแต่ละ

ภาพตัวแทนนั้น ต่างแข่งขันกันเพื่อให้ภาพของตนขึ้นมาอยู่เหนือกว่าหรือจริงกว่าภาพอื่นๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544)

Stuart Hall (1997, อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2548: 46-50) อธิบายว่า ภาพตัวแทน (representation) มีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ และกระบวนการสร้างความเป็นอื่น (otherness) กล่าวคือ นักวัฒนธรรมศึกษาสนใจที่จะตั้งคำถามว่า เรากลายมาเป็นตัวเราทุกวันนี้ได้อย่างไร และภาพตัวแทนของการสื่อสารได้สร้างนิยามให้เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นเช่นไร ซึ่งวิธีการหนึ่งที่ถูกสร้างผ่านภาพตัวแทนดังกล่าวคือ การสร้างความสัมพันธ์แบบตรงข้าม (binary opposition) เช่น คุณเปรมกับพ่อเนื่อง หากไม่สร้างภาพตัวแทนความเป็นเศรษฐกิจให้แก่ตัวละคร คุณเปรม เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างคุณเปรมและพ่อเนื่อง ก็จะไม่เกิดความหมายของ “ความคู่ควร” ดังนั้นผู้ประพันธ์จึงสร้างให้คุณเปรมมี “อัตลักษณ์เศรษฐกิจ” เพื่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนในชนชั้นสูงด้วยกันเอง

กาญจนา แก้วเทพ (2545) กล่าวว่า กระบวนการแบ่งแยกล้วนเกิดจากการสร้างความรู้สึก “ถือเขา” (them) “ถือเรา” (us) อันได้แก่การแยกตนเอง (self) ออกจาก “คนอื่น” (other) ขั้นตอนหลังจากการแยกแล้วก็คือ การกำหนดคุณสมบัติทั้งหลายที่คิดว่า เหนือกว่า มีคุณค่ากว่า ให้สังกัดอยู่ “ข้างพวกเรา” ส่วนความต่ำต้อยทั้งหลายก็ให้อยู่ข้าง “พวกเขา” ในที่นี้ “เรา” ก็คือ คุณเปรมและแม่พลอย ส่วน “เขา” ก็คือ “พ่อเนื่อง” นั่นเอง

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องชาติตระกูลระหว่างคุณเปรมและพ่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า ชาติตระกูลของพ่อเนื่องต่ำต้อยกว่าคุณเปรมอยู่มาก กล่าวคือ พ่อเนื่องเป็นเพียงลูกคุณหลวง ข้าราชการที่มีฐานะดี ขณะที่คุณเปรมเป็นหลานพระยาโชฎีกราชเศรษฐกิจ ลูกชายเจ้าคุณจรรยากับคุณหญิงเสริม แม้ว่าคุณหลวงบิดาของพ่อเนื่องจะเป็นผู้มีฐานะดี แต่ก็มีอาจสูญเสียความเป็นเศรษฐกิจของตระกูลของคุณเปรมได้ โดยจะเห็นได้จากการบรรยายฉาก “บ้าน” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีอันจะกินที่แตกต่างกันของตัวละครทั้งสอง ดังนี้

บ้านพ่อเนื่อง “อยู่ในตรอกเวลาจะเข้าจะออกต้องเดินไปตามสะพานยาวทำด้วยไม้กระดานเข้าไปข้างใน บ้านเป็นแบบโบราณค่อนข้างเก่า แต่ก็กว้างขวางแสดงฐานะผู้อยู่ว่าเป็นผู้มีอันจะกิน อันประกอบด้วย

เรือนฝากระดานหลายหลัง เชื่อมต่อกันตลอดด้วยนอกชาน เบื้องล่าง
เป็นใต้ถุน” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 96)

บ้านพอเนื่องเมื่อเปรียบเทียบกับบ้านของพลอยที่คลองบางหลวง
“บ้านของช้อยนั้นผิดกับบ้านของพลอยอยู่ในข้อที่ว่าเป็นบ้านซึ่ง
คนธรรมดาที่มีฐานะดีอาจอยู่ได้ มิได้มีลักษณะอันใดพิเศษนอกเหนือ
ไปจากนั้น ส่วนบ้านของพลอยนั้น ใครก็ต้องรู้ทันทีว่าเป็นบ้านขุนนาง
เจ้าของบ้านต้องอยู่ในสกุลสูงและมีอำนาจวาสนา” (คึกฤทธิ์ ปราโมช,
2544: 98)

บ้านของคุณเปรมอยู่ที่คลองพอยม (สาทร) “เป็นบ้านหลังใหญ่
มีเนื้อที่สิบกว่าไร่ นอกจากตัวตึกยังมีเรือนบริวารปลูกอยู่หลายหลัง
นอกจากเรือนคุณนุ้ยกับคุณเนียนซึ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ยังมีเรือนเล็กๆ น้อยๆ
ปลูกอยู่ในบริเวณหลังบ้านอีกมาก มีคนอาศัยอยู่หลายครัวเรือน
ถ้าจะรวมทั้งคนทั้งบ้านก็เห็นจะได้จำนวนห้าสิบเศษ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช,
2544: 332)

เมื่อนำภาพตัวแทนเรื่องชาติตระกูลของคุณเปรมและพอเนื่อง มาเทียบกับ
ชาติตระกูลของแม่พลอยแล้ว ความหมายของ “ความคู่ควร” ก็ปรากฏขึ้นให้เห็น
ทันทีว่า ใครคือคนที่คู่ควรกับแม่พลอย เนื่องจากพลอยเป็นคนสวย มีชาติตระกูลสูง
กล่าวคือ เป็นลูกสาวพระยาพิพิธ ก๊กปากข้างโน้น (สกุลขุนนาค) กับแม่เข้ม
อดีตคุณข้าหลวงของเสด็จ ซึ่งหากจะนับไปแล้วก็ถือว่าพลอยเป็นพระญาติเสด็จ
เช่นเดียวกัน เนื่องจากคุณตาของพลอยเป็นหลานของเจ้าจอมมารดาของเสด็จ
อย่างไรก็ตามเมื่อนำชาติตระกูลของคุณเปรมมาเปรียบเทียบกับแม่พลอย
ก็จะเห็นว่าชาติตระกูลของคุณเปรมนั้นด้อยกว่าแม่พลอย ดังนั้นผู้ประพันธ์
จึงจำเป็นต้องสร้าง “อัตลักษณ์ความเป็นเศรษฐี” ให้กับคุณเปรม เพื่อที่จะให้
คุณเปรมมีความคู่ควรกับแม่พลอย แต่กระนั้นคุณเปรมก็ยังคงมีความเจียมตัวว่า
ชาติตระกูลของตนเองไม่ทัดเทียมกับแม่พลอย แม่พลอยจะหาสามีที่ดีกว่าตน
ก็ย่อมได้ และการที่คุณเปรมทำงานสนองเบื้องพระยุคลบาทจนได้รับโปรดเกล้าฯ
ให้เป็นพระยา ก็เป็นการทำเพื่อให้แม่พลอยเกิดความภูมิใจว่าเลือกคนไม่ผิด
ดังจะเห็นได้จากบทสนทนาต่อไปนี้

“ฉันไม่สบายใจจริงๆ พอได้ยินแม่พลอยพูดว่าเป็นลูกหนี้ พระเดชพระคุณฉัน เพราะฉันไม่ได้ทำอะไรให้แม่พลอยเลย ฉันว่าอย่างแม่พลอย ถ้าจะหากันจริงๆ จะหาตัวที่ดีกว่าฉันสักร้อยหรือพันเท่าก็คงจะได้ ฉันเสียอีกที่ต้องนึกถึงเรื่องนี้ และต้องทำให้ดีคู่ควรกับแม่พลอย” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 337)

“แม่พลอยคอยดูไปเกิด ฉันจะทำทุกอย่างให้แม่พลอยมีวาสนา ยิ่งกว่านี้อีก ที่ฉันทำมาทั้งหมดนี้ ก็เพราะแม่พลอย เพราะอยากให้แม่พลอยมีหน้ามีตา ภูมิใจที่เลือกผัวไม่ผิด ลำพังตัวฉันเองก็ไม่สู้ใครหรอก เกิดมาชาติหนึ่งได้เป็นผัวแม่พลอยก็ดีถมไปแล้ว ทุกอย่างที่ดีฉันทำเป็นเรื่องของแม่พลอยทั้งสิ้น” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 552)

นอกจากผู้ประพันธ์จะให้ผู้อ่านเป็นผู้ทำการเปรียบเทียบ “ความคู่ควร” ระหว่างคุณเปรมและพ่อเนื่องแล้ว ผู้ประพันธ์ยังมอบหมายให้ “แม่ช้อย” ผู้เป็นน้องสาวของพ่อเนื่องเป็นผู้ตอกย้ำถึงกระบวนการสร้างความเป็นอื่นของผู้ประพันธ์อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากบทสนทนาที่แม่ช้อยพูดถึงพ่อเนื่อง ตอนหนึ่งว่า

“ถ้าได้กับอีกคนหนึ่งปานนี้ก็ยังเป็นเมียคุณหลวงดักดานอยู่นั่นเอง...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 553)

“ความคู่ควร” ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงไปแล้วนั้น มีหน้าที่เป็นสาเหตุให้ผู้ประพันธ์สร้างให้คุณเปรมมี “อัตลักษณ์เศรษฐกิจ” และใช้การสร้าง “อัตลักษณ์เงิน” เพื่อต้องการบอกที่มาของสถานะทางเศรษฐกิจของคุณเปรม ว่าเพราะเหตุใดคุณเปรมจึงมีเงินมาจับจ่ายใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย นอกจากนั้นแล้วอัตลักษณ์เงินและอัตลักษณ์เศรษฐกิจที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้น ยังเป็นที่ไปของเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นต่อไปอีก นั่นคือ การส่งให้ “ตาอัน” ผู้เป็นลูกไปเรียนต่อที่ยุโรป เนื่องจากการส่งบุตรหลานไปเรียนต่อยังต่างประเทศนั้น จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก และหากสร้างเรื่องให้แม่พลอยแต่งงานกับพ่อเนื่อง เรื่องราวต่อมาที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองอาจจะต้องแตกต่างออกไปจากเดิมที่ “ตาอัน” ได้นำแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยมาจากฝรั่งเศสอัน นำไปสู่การเข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรในเวลาต่อมาก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

อัตลักษณ์กลุ่มของคุณเปรม

นอกจากอัตลักษณ์ “เศรษฐี” ของคุณเปรมแล้ว อัตลักษณ์ที่เห็นจะโดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของคุณเปรม คือ “คนทันสมัย” จากนวนิยายจะเห็นว่า คุณเปรมมักจะว่าแม่พลอยว่าเป็น “คนโบราณ” และ “ไม่ทันสมัย” อยู่เสมอ ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นเมื่อผลัดแผ่นดินใหม่มาเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณเปรมมีความเปลี่ยนแปลงไปดังที่แม่พลอยอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวงและล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ไว้ว่า

“ถ้าหากใครจะถามพลอยว่า แผ่นดินก่อนกับแผ่นดินปัจจุบัน แตกต่างกันอย่างไร พลอยก็คงจะต้องนึกถึงคุณเปรมก่อนผู้อื่น เพราะความต่างนั้น เห็นได้ชัดในตัวของคุณเปรม แผ่นดินก่อนนั้นเป็นแผ่นดินของผู้ใหญ่ สูงอายุ คุณเปรม ตลอดจนคนอื่นๆ ที่พลอยรู้จัก จึงวางทำเป็นผู้ใหญ่ กิริยาวาจา การแต่งกาย ตลอดจนชีวิตประจำวัน หรือวิถีการทำงานก็รู้สึกว่าเป็นอย่างผู้ใหญ่ไปสิ้น แต่พอผลัดแผ่นดินใหม่ การเปลี่ยนแปลงและความต่างนั้น ก็เริ่มสำแดงออกมาทีละน้อย แผ่นดินใหม่เป็นของคนหนุ่ม บรรยากาศในราชสำนักก็เป็นบรรยากาศของความหนุ่มแน่น คุณเปรมก็เปลี่ยนไปตามโดยไม่รู้ตัว การแต่งเนื้อแต่งตัวนั้นก็ดูพิถีพิถัน เขาสวยเองมากกว่าแต่ก่อน ทำทางก็ทะมัดทะแมง กระเดียดไปทางฝรั่ง หมากพลูที่เคยกินก็เปลี่ยนเป็นนุหรือกระป๋องจากนอก... คุณเปรมเริ่มกินเหล้าฝรั่งจากนอกชนิดต่างๆ ซึ่งมีราคาแพง”

เนื่องจากอัตลักษณ์มีความเกี่ยวพันกับการสื่อสาร ฉะนั้นด้านหนึ่งของอัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เราารู้สึกว่า เราเป็นพวกเดียวกับคนอื่น (self-ascription) และอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็รู้สึกเดียวกันกับเราด้วย (ascription by others) อัตลักษณ์จึงเป็นการสื่อสารเพื่อกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร มีใครเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับเราบ้าง เราควรมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร และคนอื่น ๆ ควรจะสานสัมพันธ์กับเราอย่างไร นักวัฒนธรรมศึกษาเชื่อว่า กระบวนการหนึ่งที่เราก่อรูปตัวตนหรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมา นั้น อาจดูได้จากกรการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้คน

เช่น การแต่งกาย การกินดื่ม การใช้เวลาว่าง ไปจนถึงรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย

การที่คุณเปรมเปลี่ยนบุคลิกการแต่งกายและการใช้ชีวิต จากเดิมที่มีลักษณะเหมือนผู้ใหญ่มาเป็นผู้ชายที่ดูหนุ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มใหม่ที่ คุณเปรมเข้าไปสังกัด จึงมีความรู้สึกว่าคุณเปรมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น การที่จะแสดงให้สมาชิกในกลุ่มใหม่เห็นว่า คุณเปรมก็เป็น “พวกเดียวกัน” หรือก็คือมี “อัตลักษณ์ร่วม” กับพวกเขา คุณเปรมจึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองและคนในครอบครัวเสียใหม่ ดังบทสนทนาระหว่างคุณเปรมกับแม่พลอย

“...แม่พลอยฉันขอละ ถ้าฉันรับราชการกระทรวงอื่นฉันก็จะไม่ทำอะไรหรอก แต่นี่ฉันอยู่ในนี้ รู้อยู่แก่ใจว่าท่านโปรด คนอื่นเขาก็เริ่มทำตาม พระราชานิยมกันแล้ว ฉันจะไม่บอกเมียฉันให้ทำบ้างก็ดูกระไรอยู่”

แมคลูคซี (Maclucci) (Schlesinger, 1993: 6-15 อ้างถึงใน สกกลกานต์ อินทร์ไทร, 2539: 21) อธิบายว่า อัตลักษณ์ร่วมนั้นเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่มและเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในแบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ดังนั้นสังคมวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง ดังนั้นการที่คุณเปรมเปลี่ยนการแต่งกายประณีตบรรจงกว่าแต่ก่อน สะสมผ้านุ่ง เสื้อ และหมวก เข้าร่วมเป็นสมาชิกเสือป่าม้าหลวง สะสมไม้เท้า เข้าสมาคม จนถึงขนาดจะหัดโขน และขอร้องให้แม่พลอยเปลี่ยนสไตล์การแต่งตัวเสียใหม่ เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีในการดำรงชีวิตของทั้งคุณเปรมและครอบครัว ทั้งนี้ก็เป็นการเปลี่ยนเพื่อ “สนองพระราชานิยม” อันเป็นสิ่งที่พึงกระทำหากจะอยู่ในสังคมนี้ต่อไป ดังความต่อไปนี้

คุณเปรมจะหัดโขนหัดละครไปทำไม” แม่พลอยถามเมื่อคุณเปรมบอกว่าจะหัดโขน “ในหลวงท่านโปรด” คุณเปรมตอบสั้นๆ คำอธิบาย

ของคุณเปรมทำให้พลอยต้องจำนนด้วยเหตุผล เพราะพลอยรู้สึกดีว่าเป็นหน้าที่ของข้าราชการในพระราชสำนัก จะต้องปฏิบัติให้ต้องพระราชนิยม และพลอยก็เคยได้รับการอบรมมาในทางที่จะต้องคิดว่าพระราชนิยามนั้นเป็นของถูกต้องเสมอไป (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 438)

“ในหลวงท่านไม่โปรดให้ผู้หญิงไว้ผมสั้น ฉันอยากขอให้แม่พลอยเริ่มไว้ผมสักที เวลาไปเฝ้าไหนจะได้ถูกพระทัย”

“คนอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับแม่พลอย เขาก็ไว้ผมยาวกันมากแล้ว แม่พลอยจะมานั่งทำตัวเป็นคนโบราณอยู่ทำไม...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 482)

เมื่อคุณเปรมขอร้องให้แม่พลอยเปลี่ยนจากนุ่งโจงกระเบนมาเป็นผ้าขึ้น คุณเปรมก็ให้เหตุผลว่า “ในหลวงท่านโปรด... เสด็จท่านก็เริ่มทรงผ้าขึ้นแล้ว ข้าหลวงเสด็จเขาก็นุ่งตามทุกคน ฉันก็เห็นว่าแม่พลอยควรจะนุ่งบ้าง... แต่เราเป็นข้าท่าน ท่านโปรดอย่างไรเราก็ควรทำอย่างนั้น” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 528)

กล่าวได้ว่าทั้งการแต่งกาย หรือของสะสมของคุณเปรมก็คือ “สัญลักษณ์” ที่ถูกนำมาใช้แสดงความเป็น “พวกเดียวกัน” ในกลุ่มข้าราชการของคุณเปรมนั้น เป็นต้นว่า “ไม้แก้ว” ราคาแสนแพงที่คุณเปรมดูแลเช็ดขัดและเก็บรักษาเป็นอย่างดี วิธีการใช้ไม้แก้วของคุณเปรมก็คือ การนำไม้แก้วมาโชว์ให้เพื่อนฝูงดู และจะรู้สึกมีความสุขเหลือล้นเมื่อได้ยินคำสรรเสริญจากปากคนอื่นว่า ไม้เท้าอันไหนดีวิเศษอย่างไร โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นอีกเลย เนื่องจากอัตลักษณ์กลุ่มของคุณเปรมเป็น “อัตลักษณ์ของชนชั้นสูง” จึงทำให้คุณเปรมต้องนำอัตลักษณ์ความเป็นเศรษฐีมาใช้ในเวลาเดียวกันที่คุณเปรมต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ชีวิตของชนชั้นสูงในขณะนั้น ต้องอาศัยสิ่งของที่มีราคาแพงหรือต้องสั่งมาจากต่างประเทศ ดังที่ผู้ประพันธ์ได้อธิบายไว้ว่า

“การแต่งกายในสมัยนั้นก็ดี การกินอยู่อย่างฟุ่มเฟือย การใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ ตลอดจนการประกวดประชันแข่งดีกันตามคำพ่อเพิ่มว่าเป็นสัญลักษณ์ของยุคที่บริบูรณ์... คนที่เห็นจะมีชีวิตหรูหราที่สุดใน

ขณะนั้นเห็นจะได้แก่คนที่อยู่ในพระราชสำนัก หรือคนที่อยู่ใกล้ชิดพระราชสำนัก คนเหล่านี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ฟุ่มเฟือย มีชีวิตที่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์...

...แต่ความหรูหราฟุ่มเฟือยในราชสำนักสมัยนั้น มิได้มีใครเห็นเป็นของเสียหาย และมีได้มีใครมองดูด้วยสายตาที่มีความอิจฉาริษยาตรงกันข้ามคนส่วนมากกลับมองดูความเป็นอยู่อย่างนั้นแล้ว เห็นเป็นมาตรฐานที่จะต้องดำเนินตาม การแต่งกาย กิริยามารยาท ตลอดจนวิธีการพูดจาและอาหารการกิน และเหล้าบุหรี่ยาต่าง ๆ นั้น มักจะมีความนิยมเกิดขึ้นในราชสำนักก่อน และแพร่หลายออกไปทั่ว...”
(คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544: 534-535)

สัญลักษณ์ต่างๆ ที่แสดงถึง “อัตลักษณ์กลุ่ม” ของคุณเปรม ดังที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้ นั้น เป็นสัญลักษณ์ที่ต้องซื้อหามาด้วยราคาแพง ดังนั้นการที่ผู้ประพันธ์ได้สร้างอัตลักษณ์เศรษฐกิจของคุณเปรม จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อจะนำมาใช้เป็นภาพตัวแทนของชนชั้นสูงในขณะนั้น ที่มีชีวิตฟุ้งเฟ้อและมีความเป็นอยู่แบบสมบูรณฟูมฟูม

บทสรุป

ด้วยคุณเปรมเป็นตัวละครในนวนิยาย อัตลักษณ์ของคุณเปรมจึงอยู่มีลักษณะเป็น “ภาพของปัจเจกในสายตาของผู้อื่น” (personal identity) ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มากกว่าจะเป็นความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตัวเอง (ego identity) ขณะเดียวกันคุณเปรมก็มีอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เป็นชนชั้นสูง เป็นข้าราชการ ตัวอัตลักษณ์ทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดว่าปัจเจกหรือในที่นี้ก็คือคุณเปรม ควรวางตัว หรือมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว การใช้ชีวิตที่สังคมพึงปรารถนาอย่างไร เช่น เมื่อบริบททางสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น การผลัดแผ่นดินมาเป็นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 คุณเปรมจึงเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้เป็นที่ไปตามกระแสพระราชนิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสนองเบื้องพระยุคลบาทตามความคิดของคุณเปรม

ขณะที่การที่อยู่ในสังคมชั้นสูง การที่จะบ่งบอกว่าคุณเปรมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม จำต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิต ให้แปรเปลี่ยนไปตาม

สถานการณ์และบริบททางสังคม จึงทำให้ปัจเจกสามารถมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในบุคคลคนเดียว เนื่องจากอัตลักษณ์ไม่ใช่ผลผลิตที่ถูกผลิตขึ้นสำเร็จเรียบร้อยแล้วและตายตัว หากแต่อัตลักษณ์เป็นกระบวนการสร้างตัวตนที่ยังคงไม่หยุดนิ่ง ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหลตลอดเวลา การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของปัจเจกนั้นขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ในกรณีของตัวละครคุณเปรมจะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์มีการเลื่อนไหลอยู่เสมอ เมื่อคุณเปรมอยู่ในพื้นที่ของตนเอง เช่น ที่บ้าน คุณเปรมก็สามารถแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จากการตกแต่งบ้าน อาหารการกินบางชนิดที่คุณเปรมรับประทาน ที่มีทั้งอาหารไทยและอาหารจีน อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์จีนก็ถูกกลืนกลายเป็นโดยการครอบงำของวัฒนธรรมหลักของคนไทย ทั้งที่อยู่ในรูปแบบของการบังคับ เช่น กฎหมายสัญชาติ และรูปแบบของการสมัครใจ เช่น การแต่งงานกับชนชั้น ศักดินาของไทย เป็นต้น

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคุณเปรมที่ผู้ประพันธ์สร้างไว้ นั้น ถูกใช้เพื่ออ้างอิงที่มาของอัตลักษณ์เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์เศรษฐกิจก็ถูกนำมาใช้เป็นภาพตัวแทนของชนชั้นสูงที่มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ สามารถซื้อสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนชั้นสูงอย่างคุณเปรม นอกจากนั้น อัตลักษณ์เศรษฐกิจยังถูกใช้ เพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามของคุณเปรมกับพ่อเนืองคนรักเก่าของแม่พลอย โดยสร้างให้พ่อเนืองมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่ำต้อยกว่าคุณเปรมและแม่พลอย เพื่อแสดงถึงความเหมาะสมคู่ควรกันของตัวละครเอกทั้งคู่ และการสร้างให้คุณเปรมมีความคู่ควรกับแม่พลอยนั้น ก็เพื่อปูพื้นฐานให้ตัวละครในรุ่นลูกได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการปกครองกับคณะราษฎร ในปี พ.ศ.2475 นั่นเอง

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรสโปรดักส์.
- แก้วตา จันทรานุสรณ์. (2551). **คนจีนกับการผลิตสร้างวัฒนธรรมสาธารณะในเทศบาลนครขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว.. (2544). **สี่แผ่นดิน 1-2** (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์. (2543). **ประเด็นการก่อตัวและการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มใหม่ๆ ทางสังคม. การประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1 สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัต การปรับตัวของสังคมไทย แนวความคิดหลักทางสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พณินดา ภูมิวัฒน์. (2549). **การใช้เรื่องเล่าและตำนานในการสร้างอัตลักษณ์ในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนอเมริกันเชื้อสายจีนร่วมสมัย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกลกานต์ อินทร์ไทร. (2539). **การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเด็กปัมในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสงใส่ม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2523). **ประวัติศาสตร์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาล ที่ 3 (พ.ศ.2325-2394).** พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สมสุข หินวิมาน. (2548). **ทฤษฎีสำนกัฒนธรรมศึกษา ใน ปรัชญา นิเทศศาสตร์ และทฤษฎีการสื่อสาร.** นนทบุรี: สำนักพิมพ์สุโขทัยธรรมธิดา.
- ไสวรรณ คงสวัสดิ์. (2545). **การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทาชมพู. (2544). **ล่ามไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์.** แหล่งที่มา: <http://vcharkarn.com/reurnthai/translator.php>. สืบค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2554.